

DISSERTATIO THEOLOGICA
DE
IVDA SACRAE COENAE
CONVIVA

QUAM
PRAESIDE
VIRO SUMME REVERENDO EXCELLENTISSIMO
ATQUE DOCTISSIMO
SIGISM. IACOBO BAVMGARTEN

S. S. THEOL. DOCT. ET. PROFESS. PVBL. ORDIN. NEC NON SEMINARI
THEOLOG. DIRECTORE

PATRONO AC PRAECEPTORE AETERNVM
DEVENERANDO

D. SEPT. A. C. MDCCXXXIV. *d.*

H. L. Q. C.

PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI SVBIECIT

HORA LOCOVVE CONSVETO

AVCTOR

IOANNES HENRICVS GERLING

IVENA-POMER. S. S. THEOL. CVLT.

HALAE MAGDEBVRGICAE
TYPIS IOANNIS CHRISTIANI HILLIGERI, ACAD. TYPOGR.

DISSERTATIO THEOLOGICA

17 DA SACRAE GOENAE
GOVVA

SIGILLI FACULTATIS
MARTINI

ROBERTI HUBERTI
CIPRIANO

VIRO
ADMODVM REVERENDO DOCTISSIMO
GERHARDO GERLINGIO

**ECCLESIARVM IN IVEN, IAPENZIN, DENNIN,
NEVENDORF**

PASTORI VIGILANTISSIMO ET OPTIME MERITO

PARENTI

OMNI PIETATIS CVLTV AETATEM VENERANDO
HAS QVALESCVNQVE STVDIORVM SVORVM PRIMITIAS

EA QVA DECET OBSERVANTIA

D. D. D.

A VCTOR.

Non coeco aliquo imitandi studio abrep-
tus, sed grauissimis ductus commotus-
que rationibus secundus sum filiorum
TVORVM, qui TIBI, OPTIME PA-
TER, primitias quasdam academicas of-
fert, in pietate erga TE secundus nemini.
Quod si enim ceteri, qui TIBI sunt, filii, TE
optimi parentis officio egregie functum esse,
fateri debeant omnes, TVAQVE merita nec
praedicare, nec animo quidem satis recolere
possint; tanta sane est TVORVM benefi-
ciorum, quae in me contulisti, multitudo, vt
ea omnia frustra verbis exponere tentarem,
quae cogitando assequi nequeo. Id modo
adferam, ex quo vel vno, quam immensum et
infinitum sit, quod TIBI debeo, facile intelli-
gi poterit. Quinque enim quum TIBI in
academijs alendi fuerint filii, mihi tamen, quod
non

non sperare, immo vix optare poteram, multo minus a TE petere unquam ausus essem, integrum lustrum, et hoc aestiuum, quod iam excedit, semestre, ad litteras in hac illustri musarum sede excolendas, pro ea, quae TIBI est, benignitate concessisti. Insignem et praeclaram parentis erga filium munificentiam! Qui erga TE, OPTIME PATER, gratus satis unquam videri potero? Non quidem satis, publice tamen saltem, gratissimum meum declaraturus animum, offero TIBI hasce plagellas, si in se spectantur, leuissimas. Neque enim sum mihi adeo suffenus, vt haec μελετηματα ingenio perfecta, studioque satis perpolita et digna crederem, quae oculis TVIS subiicerentur: verum eo non deterreor, quum certissime sciam, me aequum rerum habere arbitrum, si qua in re alucinatus fuero, immaturitati ingenii facile condonaturum. Accipe ergo, SVAVISSIME PATER, hoc quidquid est, non tanquam doctrinae et eruditionis specimen, sed amoris, pietatis obseruantiae-

tiaeque erga TE meae publicum et perpetuum documentum. Seruet TE, cui seruis, Deus ter Optimus Maximus per plures adhuc annos saluum, sospitemque et incolumen, reddat senectutem TVAM tranquillam atque iucundam; ita votorum suorum summam sibi videtur consequutus

Dedi Halae ad Salam sexto
iduum Sept. A. O. R.
cdo MCCCXXXIII.

filius innumeris beneficiis

TIBI

obstrictissimus deditissimusque

Iohan. Henric. Gerling.

VIRO PLVRIMVM REVERENDO
HONORATISSIMOQVE
GERHARDO GERLINGIO
PASTORI IVENENSI MERITISSIMO

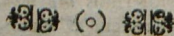
S. P. D.

SIGISM. IACOB BAVMGARTEN.

Quod quatuor abhinc annos de me publice recepi litteris ad TE datis in filii natu maioris honesta solemnique missionis, eo nunc lactus defungor non humanitatis et amicitiae magis quam constantiae fideique officio, ut alterum filium ex disciplina nostra dimittam non sine publica laudum, quas apud nos consecutus est, commemoratione, meique testimonii si qua est auctoritate, neque sine iterata gratiarum actione veraque gratulatione, quas TIBI cumulatissime debeo et meo et communi utilitatis publicae nomine, de qua immortaliter mereris sollicita filiorum educatione. Non repetam hic operose, quae in hanc rem ad TE olim scripsi, sed ea breuiter enarrabo, quae effecerunt ut alteri huius filio non minus cupiam, quam priori, quod tantum est ut nihil supra: Liberali sumo TVO sex apud nos stipendia fecit, neque tot annorum decursa sed laborum pertinacia viriumque contentione dudum ad veteranos transiit, zironibus exemplo profuturus primosque ordines ducturus. Praeter aliorum auditiones bene multas scholis meis assiduum operam dedit singulas sanctioris doctrinae partes incredibili industria obeundo: doctrinam christianam, sanctiorem virtutis disciplinam et controuersiarum theologicarum disputantem, interpretandi praecepta et exempla praeuenientem aperientemque prolixius epistolae PAULI ad HEBRAEOS, ad CORINTHIOS utramque, ad ROMANOS, ad COLOSSENSES, uaticinia MALEACHI & IOELIS, neque minus perico-
pas

par epistolarum liturgicas, breuius autem quatuor Euangelia, in
libros symbolicos commentantem, sermonum pro concione habendo-
rum leges praecipientem, notitiam librorum et bibliothecae suppedi-
tantem, historiam et antiquitates christianas enarrantem, meo-
que disputationibus exercentem exquisitissima attentione proficiendi-
que studio prosecutus est. Neque minorem animi quam ingenii
spem fecit, aequabilem morum probitatem omni hoc tempore prae
se tulit, nihilque officii et obsequii in se desiderari passus est. Di-
sputationem publicam ultimum vitae academicae actum inferiorem
reliquis esse noluit. Solus eam conscripsit, ut si a colloquiis nonnul-
lis, consiliorumque in optione argumenti facienda societate disces-
sero, illius ad me pertineat nihil omnino quidquam: malus enim in-
tellectum relinquere, nullisque accessionibus augere scriptum licet in
nonnullis aliter paululum sentiam neque, in subducendis argumen-
ti demonstrandis rationibus, illis, qui secus opinantur, concedere so-
leam IOANNIS narrationem c. XIII. obuiam ad ultimam seruato-
ris coenam describendam spectare; quam inofficiosa opera mea
scriptoris dexteritatem dubiam aut suspectam facere. Ad confi-
ctum solemnem spectatum ibo gauisumque non optulatum, ulti-
mumque fruar delectatione, quam saepius ex ipsius doctrina cepi a-
bundantissimam. Faxit supremus ingeniorum sibi consecratorum
arbitrere rerumque humanarum et omni mortalium fortunae mode-
rator ut huius aequae ac reliquorum filiorum eximia dotes commo-
dis publicis inserviant feliciter, TVque, VIR ADMODVM RE-
VERENDE, diu intersis multumque fruaris pia et fortunatae pro-
lis rebus praeclaris et posteritati commendandis. In quinto fi-
lio, qui apud nos remanet medicinae studiis addicto, quod mihi
aeque ac TIBI approbauit, nihilo fecius tamen assiduo scholarum
dogmaticarum auditore, si qua potero, ornando iuueniduoque neque
TVI neque fratrum immemor ero, DEOque O. M. semper supplicabo
pro TVA TVORVMque incolumitate rarique exempli imi-
tatione frequentissima. Dedi Halae propter Salam in acad.

Frideric. die XIII. Sept. a. 10 CCXXXVIII.

PROOEMIUM.

Vod si vlla est doctrina, quae non solum Separatistarum, vt vocantur, exposita erroribus, verum etiam aliorum, in primis ecclesiae ministrorum, saepe obnoxia est scrupulis dubiisque, sane est illa de irrogenitorum ad s. coenam admissiōne. Quam multi enim hanc doctrinam, praesertim his nostris temporibus, vel impugnarint, vel tamen non sine summa anxietate in dubium vocarint, eorum qui statum ecclesiae vel paullo perspectum habent fugere potest neminem. Horum animos, discussis praedudiciōrum, quibus inuoluti sunt, nebulis, ab anxietate liberaturi, multi egregii ecclesiae nostrae doctores laudabilem in hac re solide exponenda, declarandaque collocauerunt operam. Ad fortissima, quibus hanc rem stabiliunt, argumenta multi quoque ipsius Domini, qui Iudam proditorem a s. coena non excluderit, referre solent exemplum. (*) Quod quum optimum, quemadmodum dissentientes, qui ad illud prouocant, concedunt (**), hac in re cognoscendi esse possit principium, iustamque agendi nobis praebere normam, ipsum vero historica huius

A

rei

(*) Sic, vt alios taceam, B. Spenerus anxios afflictosque hac in re ecclesiae ministros consolaturus, hoc ipsius Domini iis ob oculos posuit exemplum Conf. ci. *Theol. Bedenk.* P. I. 235. 257. 267. 276. 299. P. IV 722. &c.

(**) Conf. Summe Ren. praefid. *Bedenk. I. Saml. v. Strick* S. 9.

2
 PROOEMIUM.

rei nitatur veritate, orta agitataque est quaestio: *num Iudas sacra coena usus sit?* de quo non omnium vna eademque est sententia. Sunt enim, qui illud negant, immo ex eo irrogenitorum a s. coena exclusionem euincere volunt; alii hoc factum dubiis annumerant; multi vero, quorum et nos subscribimus sententiae, illud ita euidenter patere existimant, vt nulla iusta de eo dubitandi superfit ratio. Hanc controuersiam si rite diiudicare atque decidere velimus, facile patet id fieri aliter non posse, quam ex iis, quae de hac re habemus, testimoniis. Cauendum igitur maxime erit, ne in examinanda facti huius veritate id quod in quaestione est, num scilicet irrogeniti quidam legitime ad s. caenam admitti possint nec ne, iam supponatur, et, quod a dissentientibus saepissime fieri solet, petitio, vt dicitur, committatur principii. Istis etiam dissentientes plurimi ad hoc factum negandum, et impugnandum impelluntur praecudiciis. Comprobant id plerique contra sententiam nostram moti scrupuli, qui cuius ad lectionem Euangelistarum animum praecudiciis liberum afferenti, nunquam essent suborti, et dubia dissentientium maximam partem ita comparata, vt studiose excogitata magis, quam legendo enata esse videantur. Reiectis igitur, saltem sepositis istis, quae aciem intellectus praefringunt, praecudiciis, historica huius facti veritas ex historicis quoque rationibus i. e. testimoniis erit diiudicanda. Et hoc est, quod nobis summus tractandum. Multi quidem hanc rem scriptis iam declararunt; operae tamen pretium fore nobis visum est, rationibus paullo accuratius subductis ponderatisque, veritatem huius facti distincte demonstrare. *Primo* ergo ipsius facti examinabimus veritatem, eaque satis euideta, *deinde* breuissimis, quid ex eo in doctrina deirrogenitorum ad s. c. admissione colligi possit, ostendemus. Iam satis argumentum tractandum exposuisse videmur. Nihil ergo, priusquam negotium ipsum subeamus, restat, nisi vt aequum *tuum* B. L. imploremus iudicium, velis his qualibuscunque nostris fauere conatibus, quaeque forsan minus recte posita deprehenderis, immaturitati ingenii humaniter condonare.

TRACTA-

TRACTATIO.

§. I.

Quum de facto cuius historicam ex testimoniis nobis examinandam sumus veritatem, an scilicet Iudas s. coena vsus sit? variae longeque inter se dissidentes dentur sententiae, et quidam illud dubium, nonnulli plane falsum, alii vero probabile admodum, immo indubium satis dicant; ea danda nobis erit opera, vt, rationibus requisitisque ad veritatem in vtramque partem expositis examinatisque, quid de eo iure statuendum sit, paulo accuratius diiudicemus.

(*) Haec requisita si ad veritatem facti vel aequae, vel minus, vel magis insufficientia sunt quam ad veritatem oppositi, factum quoque vel *dubium*, vel *probabile*, vel *improbabile* dicendum. Si vero requisita ad veritatem facti adfunt sufficientia, illud est *certum*, hinc falsum, si oppositum eius certo cognoscitur.

§. II.

Quemadmodum vero ea, quae facti alicuius ex testimoniis inuestigaturis veritatem expendenda veniunt, ceteris paribus, ad sola euidentia duo redeunt, *unum* an testes sint fide digni debitaque tam dexterritate quam sinceritate polleant? *alterum* an factum illud ex eorum scriptis satis pateat, ac perspiciatur? ita si testes in re aliqua habemus diuinitus actos, qui falli fallereque nesciunt, sola facti ex horum testimoniis nobis examinanda remanet euidentia.

§. III.

Iam testes ex quorum scriptis, vtrum Iudas sacra coena vsus sit an minus, cognosci atque inquiri legitime potest, sunt scriptores sacri, et quidem Evangelistae. Defunt enim alii, qui hanc rem litteris tradiderunt, iustumque de hoc facto exhibere possunt testimonium. Quae enim a nonnullis allegari solent patrum quorundam, aliorumque doctorum, ab istis temporibus remotissimorum, scripta sententias horum hominum de hoc facto potius, quam ipsum factum probare quisque facile intelligit, qui testium requisita cognita habet, atque perspecta. (*) Quin quum

ipsa haec veterum scripta ita nobiscum faciant, ut B. SPENERVS non dubitet affirmare omnem antiquitatis consensum pro nostra militare sententia, (***) eo minus dissentientes temere ad ea provocabunt, iure saltem id facere possunt nullo. Solent etiam in eo plerique nobiscum consentire dissentientes, hanc rem ex Evangelistis vnicè cognoscendam esse diiudicandamque.

(*) Sine dubio enim hi patres, qui a Christi temporibus remotissimi vixerunt, cognitionem huius facti ex Evangelitarum desumerunt scriptis, saltem nos aliud quid certo asserere non possumus. Praeterea hi scriptores omnes testimoniis Evangelistarum longe essent postponendi. Multo minus vero hoc factum ex Lutheri aliorumque doctorum effici potest scriptis.

(**) SPEN. *Theol. Bedenk.* P. IV. Cap. VIII. Artic. VI. Sect. VI. pag. 722. Nos ergo potius ex tam insigni (si etiam quidam dissentiant) veterum hac in re consensu sententiam nostram, eiusque in primis ex sacris scriptoribus evidentiam possemus confirmare, sicuti etiam ex libris nostris symbol. pag. 734. Edit. Rech. si aliunde, quam ex ipsis fontibus huius facti cognitionem haurire vellemus.

§. IV.

Omnia ad
evident. eius
ex Euang.
redeunt.

Quum igitur Evangelistae hic soli testium occupent locum (§. 3.), ad veritatem huius facti rite diiudicandam nihil requiritur amplius, quam ut, quid in his testimoniis de eo exstet determineturque, accurate examinemus (§. 2.). Haec ergo facti huius ex his testimoniis evidentia si certa est atque indubia, ipsum factum est certum. Si illa dubia, probabilis, vel improbabilis, factum quoque dubium, probabile, vel improbabile erit dicendum. Falsum ergo dici nequit, nisi ex his scriptis oppositum certo possit evinci.

§. V.

Ex principiis
hermen. diiudicandam.

Quod quum accurate diiudicari ac effici nequeat, nisi ex sanis interpretandi principiis, facile patet, ex his totam decidendam esse controversiam. Ipsa ergo historica huius facti veritas sola veritate nititur hermeneutica, hic ea omnia, quae ad illam comprobendam ex evangelistarum adducuntur testimoniis, ad iusta interpretandi principia, tanquam ad lydiū lapidem, erunt exigenda. Quo magis igitur hoc factum adhibitis legitimis hermeneu-

menēitices regulis ex assertis Evangelistarum potest deduci, et quo minus oppositum in testimoniis eorum adseritur, eo maiori illud gaudet probabilitate (§. 4.). Si illud vero ex assertis Evangelistarum, accurate expositis, ita potest euinci, ut oppositum, falsa interpretandi aequitate, locum plane habere nequeat, ea illud gaudet euidētia, quae in interpretando iure semper assensum exigit, hinc certum erit dicendum. (*)

(*) Expresse quidem de hac re in Evangelistis nihil asseritur, nemo vero erit, qui ex scriptis nihil, nisi quod expressis in illis exisset verbis, satis cognosci posse existimet.

§. VI.

Quod ut eo euidētius commonstrare, singulaque eo melius possimus diiudicare, ea omnia, ex quibus facti huius efficitur veritas, ad duo referemus capita. *Primo* nempe hoc factum valde probabile esse comprobabimus; idque *tam* ex alto de opposito in Evangelistis silentio, *quam* ex assertis eorum in historia s. coenae, ex quibus rite expositis lector non possit non colligere, Iudam vna cum reliquis s. coena usum esse apostolis, *deinde* vero illud certo ex praesentia Iudae in s. coenae celebratione euictum dabimus.

§. VII.

Primo ergo in genere admodum probabili ratione ita argumentamur: Si Iudas s. coena caruisset, Evangelistae, qui institutio- nem s. coenae accurate satis describunt, 1) id silentio ad vnum omnes haud praereuissent, 2) multo minus ita banc rem exposuissent, ut lectores iure contrarium exinde colligere debeant; iam falsum vtrumque posterius, nulla enim Evangelistae id asserunt ratione, immo ex assertis eorum quisquis lector iure contrarium debet colligere, hinc quae falsum prius.

§. VIII.

Ut vero iusto hic procedamus ordine, primo consequentia 2) Prob. con- vberius erit stabilenda. Quod si plures historici, quorum sinceritatem abunde perspectam habemus, quosque earum rerum, quas tradiderunt satis gnaros fuisse scimus, rem quandam gra- uissimam

uissimam scribendo accurate exposuerunt; eos ad vnum omnes in ea momentum aliquod notatu dignissimum, quod commode admodum inferere potuissent, silentio prorsus praeteriisse, ceteris paribus, nullo suspicari possumus iure, sed illud admodum improbabile est dicendum. Multo minus vero statuere possumus, bonos istos scriptores eiusmodi momentum non solum scribendo ad vnum omnes omisisse, verum rem ita etiam tractasse, vt lector non possit non contrarium exinde colligere.

§. IX.

Continuatur.

Iam 1) Euangelistae sunt optimi testes: 2) haec in vltima coena perfecta s. coenae celebratio erat actus admodum solennis, quippe quo non solum Domini mortem proxime instantem subituri et valedicturi tenerrimus erga suos amor manifestabatur, verum etiam toti ecclesiae in re sacra rite peragenda exemplum praebebatur imitandum. Quod si ergo 3) Iudas, qui non solum in eorum erat numero, qui intima seruatoris fruebantur familiaritate, verum etiam, quemadmodum hi euangelistae omnes diserte testantur, vna adhuc coenauerat, maximi huius et valde extraordinarii amoris Domini haud particeps fuisset documenti, dignum hoc sane admodum fuisset, quod esset notatum. (*) 4) hi tres Euangelistae Matthaeus, Marcus & Lucas (***) non solum hanc vltimam coenam, verum etiam in specie s. coenae celebrationem accurate scribendo exponunt. 5) In hac ipsa s. coenae historia Iudae saepius fecerunt mentionem, immo immediate ante, et post distributionis s. coenae narrationem varia de eo referunt Matth. XXVI, 21-25. Marc. XIV, 18-21. Luc. XXII, 21-23. hinc optimam sane hoc valde notabile momentum adnotandi adiiciendique habuissent occasionem. Tribus id etiam fieri potuisset verbis. Hinc si Iudas s. coenam apostolis distributam (siue absens siue fuisset praesens) non accepisset, hi euangelistae omnes id vix ac ne vix quidem plane relinquere potuissent intactum. Multo minus vero hanc rem grauissimam ita potuissent proponere, vt, et Iudam s. coena vna cum reliquis apostolis vsu esse, lector iure concludere debeat.

(*) Hoc

(*) Hoc praefertim contra eos (cum quibus nobis etiam maxime res est) potest virgeri, qui vltim irrogenitum ad s. coenam admitti posse negant, immo qui ex hac prima a solis regenitis celebrata s. coena id volunt comprobare. Hoc enim illustre ipsius Domini in hac re grauissima exemplam nunquam hi Euangelistae omnes siccio pede praerirere, multo minus celebrationem s. coenae ita exponere potuissent, vt (quemadmodum mox demonstrabimus) lectores contrarium exinde concludere iure debeant.

(**) Iohannes enim historiam s. coenae, ab aliis iam satis expositam Euangelistis, scribendo praeritit, hinc eum huc referre non possumus. (§. 8.) Verum & ille neque expresse, (vt cuius facile patet) neque vlla ratione, (quemadmodum infra euidenter commonstrabimus) Iudam s. coena vsum esse negat.

§. X.

Quum igitur consequentia sit iusta, maxima saltim gaudeat ²⁾ Prob. probabilitate (§. 9.), restat vt posterius, quod duplex erat, exponamus declaremusque. Ad primum quod atinet, neminem Euangelistarum, qui s. coenae institutionem tradiderunt, Iudam s. coena caruisse, vel vlla ratione asserere, id, si testimonia eorum perlustremus, ita indubium est, vt negari plane nequeat. Marthaeus enim, Marcus et Lucas Iudam in vltima illa, in qua s. coena instituebatur, coena vna cum reliquis accubuisse apostolis expresse asserunt, eum vero sacra coena (cuius celebrationem accurate tradunt) vsum esse ne verbo quidem negant (*). Hinc, Iudam s. coenae participem fuisse, non sine magna colligitur probabilitate (§. 9.)

(*) Nonnulli quidem hic obicere solent in Matthaeo, Iudam inter coniuuas s. coenae non fuisse, satis determinari v. 29. siquidem ea Domini Discipulis facta promissio Iudae competere non posset. Verum quam scilicet hoc argumentum sit quisque facile perspicit. Nam 1) Dominus apostolis haec generatim promissit. Iam saepissime in s. litteris & in specie in sermonibus domini occurrunt eiusmodi generatim dicta tam de discipulis Matth. XXIV, 9. XIX. 28. collat. XII, 49. et VII, 21. quam de aliis Matth. XIII, 17. XV, 7-9. XXIII, 13-33. collat. Ioh. III, 1. vbi per aequa interpretandi principia, praedicata per subiecta determinantur. 2) Hoc in primis hoc loco fieri debet, vbi Christus in antecedentibus vnum discipulorum profectorem

²⁾ Prob. poster.

^{a)} Silentium Eu. de oppos.

3
DISSERTATIO THEOLOGICA

torem fore, iam expresse declarauerat. Imo 3) hoc ab ipso domino
restringebatur Luc. XXII, 21. 22.

§. XI.

b) Opposit.
ex eorum af-
fertis patet.
*) In genere.

Alterum autem, hos scilicet Euangelistas celebrationem s. coenae ita describere, vt quisque haec legendo, Iudam s. coenam etiam accepisse, iure colligere debeat, vberius erit comprobandum. *Primo* autem in genere omnes hi Euangelistae expresse affirmant huic vltimae coenae omnes apostolos, et in specie quoque Iudam affuisse Math. XXVI, 20 25. Marc. XIV, 17-21. Luc. XXII, 14. statim vero adiciunt celebrationem sacrae coenae his verbis, *καὶ ἐδίδουσαν αὐτοῖς* --- καὶ ἐδοκεν αὐτοῖς &c. Matth. XXVI, 26. Marc. XIV, 27. Luc. XXII. Quod pronomen relatiuum quum semper ad personas antea designatas se referat, hi vero sint (quemadmodum Euangelistae in proxime praegressis sollicitè eos determinarunt) apostoli omnes, et in specie quoque Iudas, cuius in commatibus immediate praecedentibus et sequentibus mentio facta est, optimo iure sub hac voce (*αὐτοῖς*) intelliguntur apostoli omnes et ipse in specie Iudas. Nullus sane lector haec aliter intelligere et pronomen *αὐτοῖς*, excepto Iuda, de reliquis accipere potest apostolis, nisi, (de quo in his Euangelistis nihil omnino extet) Iudam iam abiisse, vel ab ea exclusum esse fingere sibi velit. Quod si Iudas hic esset excipiendus, et sub pronomine isto non comprehenderetur, parum distincte sane euangelistae scripserint, quum Iudam adfuisse in proxime praegressis et sequentibus asseruerint, neque tamen vllam adiecerint restrictionem. Ex quibus satis patet iure hoc pronomen ita sumi, vt designet apostolos omnes, et ipsum quoque Iudam, saltem, donec aliunde demonstreretur contrarium.

§. XII.

*) In spec.
ex Marco.

Deinde vero in specie Marcus distributioni s. coenae expresse haec verba adiecit, *καὶ πῶτον ἐξ αὐτῶν πάντες* c. XIV, 23. (*) Est autem 1) vox *πάντες* in consueto suo significato signum vniuersalitatís, ita vt subiecta, de quibus sermo est, comprehendat ad vnum omnia. A quo quum recedendum non sit sine neces-
sitate,

fitate, consequitur, ut et hoc loco iure intelligantur apostoli ad unum omnes, dum restrictionem assumendam esse demonstratur. 2) Ipse contextus non permittit solum, sed requirit etiam, ut vocabulum hoc in consuetu suo sumatur ambitu. α) In *proxime* enim praegressis sollicitè evangelista duodecim apostolos v. 17. et ipsum etiam Iudam v. 18-21. adfuisse, determinat, hincque sacram coenam distributam esse asserit v. 22., adiectis his verbis, *οὗτοι ἐτίθεν ἐξ αὐτῶν πέντες*. Hinc non solum potest, sed iure etiam debet lector hanc vocem, in immediate praecedentibus satis determinatam, intelligere de apostolis omnibus et ipso quoque Iuda. β) Marcus his expresse additis verbis accuratius vult determinare, quinam huius extraordinarii amoris domini participes fuerint documenti. Ex ipsa autem hac s. coenae historia iam satis apparet, fuisse apostolos, quibus s. coena exhibebatur. Hinc si *το πέντες* cum restrictione quadam esset sumendum, omnes scilicet, qui adhuc aderant nec exierant, nihil indicaretur amplius, quam apostolos in genere s. coena esse vsos, quum de iis, qui egressi, adeoque excipiendi essent, nihil omnino sit determinatum. γ) Dominus, porrigens sacram coenam, omnes ea in sui memoriam frui iubebat Marc. XIV, 22. Matth. XXVI, 26-27. Iam nemo unquam suspicari modo posset, quemquam discipulorum, si a Iuda discesseris, huic mandato domini haud obtemperasse, et hoc, quod exhibebatur, non accepisse (**). Hinc haec expresse adiecta conuiuiarum s. coenae determinatio valde videretur otiosa, si, absente vel excluso Iuda, de reliquis modo valeret apostolis. Contra ea, si et Iudas inter s. coenae fuerit conuiuas, optime perspicitur potest, cur evangelista haec expresse adiecerit. Quae quum ita sint, *το πέντες* secundum aequas interpretandi regulas hic ita sumendum est, ut apostolos indicet omnes, adeoque nec Iudas sit excipiendus. Hinc evangelistae (§. 11.), et in specie Marcus ita historiam s. coenae confecerunt, ut lectores non possint non ex ea colligere, Iudam sacram coenam una cum reliquis accepisse apostolis. Hinc

iure, saltem cum magna probabilitate, Iudam sacra coena vsum esse colligimus (§. 9.).

(*) Non enim reiiciendum plane existimamus hoc argumentum, quippe quod, si non certum, magna tamen gaudet probabilitate. Sunt vero, qui, nisi praesentia Iudae iam euicta sit (Confer. §. 14.), ex his verbis colligi hac in re quidquam posse negant, perhibentes, *το πρῶτον* posse etiam restrictionem interdum admittere, vti Marc. XIV, 50. omnes scilicet, qui aderant. Verum 1) si hoc conceditur, iniuste tamen concluditur; potest haec vox ita sumi, ergo etiam hoc loco. Eiusmodi enim restrictio semper est probanda. 2) Marc. XIV, 50. res se se longe aliter habet: a) enim ibi in proxime praegressis non solum non asseritur, omnes apud Dominum fuisse apostolos, verum etiam Iudam proditorem eum iam dereliquisse euidenter patet, adeoque restrictio ibi in ipsa iam fundata est historia. a) Marcus istis verbis, neminem discipulorum Dominum amplius comitatum esse, tantummodo indicare voluisse videtur. c) Forfan et ipse Iudas, ne proditoris praerberet speciem, vna fugam simulauit.

(**) Quis enim non videt, omni ratione destitutam et fictam fore suspicionem istam, qua lector Petrum, Iohannem, et Iacobum solos s. coenam accepisse sibi persuaderet; Quanam enim ratione ad id suspicandum posset induci? quum ex assertis Euangelistarum contrarium euidenter pateat. Iniuste ergo asseritur, Marcum, ad hanc suspicionem remouendam, haec verba adiecit.

§. XIII.

II) Argum. a
praesent. Iu-
dae.

Alterum vero et princeps, quo exceptiones dissentientium simul optime refutaturi, Iudam sacra coena vsum esse comprobamus, argumentum a praesentia Iudae desumitur, vbi ita concludimus: *Si Iudas celebrationi s. coenae interfuit, sequitur, vt ipse quoque ea vsum sit; iam ex testimoniis Euangelistarum indubitum est prius, ergo quoque posterius.* Duo hic nobis, vt quisque facile percipit, euincenda sunt, vt argumentatio omnibus absoluta sit numeris. *Primo* nempe nexus, quo illa cohaeret, s. consequentia, vt vocant, probanda, *deinde* vero assertum ipsum, s. antecedens, accurate est demonstrandum.

§. XIV.

1) Prob. Con-
seq.

Consequentia, quam ipsi dissentientes non facile negare solent, breuissimis poterit stabiliri, 1) Enim Dominus s. coenam distri-

distribuens, apostolos *omnes* sumere, iussit Matth. XXVI, 27. (*) et Marcus C. XIV, 23. *omnes* bibisse affirmat, quod saltem de omnibus, qui aderant, valere debet. 2) Dominus etiam videtur Iudam ut proditorem, quemadmodum ex sermonibus illius colligi potest, cunctis declarare noluisse apostolis (**). Quod tamen sine dubio factum esset, si Iudam praesentem a f. c., quam reliquis porrigebat, exclusisset. 3) Apostoli post f. coenam, Iudam proditorem esse, nesciebant, Luc. XXII, 23. quod amplius ignorare vix potuissent, si Iudas praesens f. coenae haud fuisset particeps. Hinc consequentia est plane indubia.

(*) Quo eorum satis refutatur sententia, qui Iudam, Christo invito, f. c. sumisse statuunt.

(**) Quoties enim cum omnibus apostolis de proditore loquebatur, in genere modo cum adesse, declarabat, ita ut, quis ille sit, apostoli non perceperint Matth. XXVI, 21-24. Marc. XIV, 18-22. Luc. XXII, 21-22. Quod sapientiae et bonitati servatoris etiam admodum convenire videtur. Individualis enim, ut dicitur, proditoris designatio non facta est, nisi ipsi Iudae, et Iohanni. Utraque vero optime ita fieri potuit, ut reliquis apostolis proditor non detegeretur. Nam *primo*, ad Matth. XXVI, 25. quod attinet 1) apostoli erant valde perterriti et tale scelus plane non concipere poterant. 2) Etiam Dominus forsitan duo ista verba *tu es iste* demissa voce, (Iuda propius accumbente v. 23.) loquutus est; hinc optime fieri potuit, ut reliqui apostoli ea vel plane non perceperint, vel tamen non recte intellexerint. Conf. Matth. XVI, 31. XVII, 21-23. Luc. IX, 23. XVIII, 31-33. 34. *Deinde* Ioh. XIII, 22. Iudas soli Iohanni per signum aliquod, a reliquis haud intellectum discipulis, v. 29. designabatur. Cur vero dominus hic signo quodam esset usus, si proditorem palam detegere voluisset? Proditorem ergo, in ultima coena omnibus apostolis innotuisse probari nequit, sed, si evangelistarum testimonia inter se contenduntur, contrarium patet.

§. XV.

Progredimur ergo ad antecedens, Iudam nempe celebra- 2) Prob. a-
tioni f. coenae interfuisse, vberius euincendum, quippe quod dis-
sentientes fere omnes vnice denegant. Instituebatur f. coena
a Domino in vltima coena; quae, quum f. coena distribebatur,
nondum finita erat Matth. XXVI, 26. εὐχριστῶν οὐλοῦν i. e. inter
B 2 coenan-

coenandum, s. accumbentibus illis conf. v. 30. Adstabant ergo adhuc cibi, qui erant residui, de quibus s. coena defumebatur. Non vero sequitur, Christum et apostolos coenando adhuc occupatos fuisse; ex Luc. XXII, 17. 19. 20. 1 Cor. XI, 25; contrarium est verosimillimum. Iam Iudam in vltima hac coena (*) vna cum reliquis accubuisse discipulis tam euidenter patet, vt, qui illud negare posset, videam omnino neminem. Hinc ille aut hanc coenam dereliquit, et ante s. coenae institutionem exiit, aut celebrationi s. c. interfuit. Quid ergo de illa discessione, vel praesentia Iudae ex testimoniis Euangelistarum possit cognosci, iustis interpretandi adhibitis principiis, accurate erit demonstrandum.

(*) Hanc paschalem fuisse satis quidem euinci posse arbitramur, ceterum quum sint, qui aliter sentiant, idque ad propositum nostrum, non necessario requiratur, nihil de eo monemus, ne, alias consuetando controuersias, nimis a scopo nostro recessisse videamur. Confer. interea, s. dissert. sub praesidio S. V. R. praesid. ventilatam, de vltima Coena Domini. Solent quoque dissentientes hoc plerumque concedere.

§. XVI.

a) In genere
ex Matth.
Marc. et Luca.

Priores tres Euangelistas, Iudam, quem in vltima coena adfuisse, discrete testantur, ante s. coenae institutionem exiisse, ne verbo quidem asserere, tam indubium est, vt ipsi dissentientes id denegare nequeant. Non solum ergo dissentientes in his testimoniis nullam, ex qua exitum et absentiam Iudae probare possent, deprehendunt rationem, sed nos etiam (praesertim quum in commentibus proxime praegressis expressa Iudae mentio facta est) illum in s. coenae celebratione adhuc adfuisse, iure statuimus; donec aliunde probetur contrarium.

§. XVII.

b) In specie
ex Luca.

Ex Luca autem quum non solum discessio Iudae nulla ratione probari, sed etiam eum in s. c. distributione praesentem fuisse, satis possit euinci; haec a nobis paullo vberius erunt declaranda. Lucas enim c. XXII, 21. sq., distributa iam s. coena, Dominum haec verba: *πληθυνθη η χηρις τε παραδιδωτες με μετ' εμου επι της τραπης*

ταπεινός &c. dixisse refert. Quod si autem Christus haec 1) Iuda praesente, 2) exhibita iam s. coena, loquutus est, sequitur, ut Iudas s. coenae celebrationi interfuerit. Iam utrumque ex iustis aequisque interpretandi principis est ostendendum.

§. XVIII.

Quamvis in his verbis ellipsin iure cum B. Lutero per *εστ* α) C. XXII, ^{21, εστ suppl.} suppleendam esse, ex ipsa connexionione tam euidenter pateat, ut ipsi dissentientes quamplurimi illud ne in dubium quidem vocare audeant; quoniam tamen sunt nonnulli, qui in angustias redacti, hic rimam elabendi quaerunt, praeteritum *ἦν* supplendo; et hoc accuratius debemus exponere. Est autem ellipsis praesentis *εστ* in graeca lingua vfitatissima, hinc saltem eodem iure, quo illi *ἦν*, nos *εστ* assumere possumus. Si vero, quid hoc loco suppleendum certo diiudicare velimus, ipsa haec verba, eorumque examinare debemus connexionem, et inde rem omnem euincere. In his vero *primo* nullas, quae praeteritum requirant, inuenimus rationes. Iudam enim iam exiisse deberet praesupponi, de quo nihil exstat. *Deinde* vero ipsa haec verba eorumque connexiono *εστ* exigunt, et *ἦν* haud admittunt. 1) Proditorem vna coenasse indubium est, Euangelista autem eum abiisse nullo modo asseruit, hinc nihil magis naturale est, quam, ut lector haec verba, tanquam de proditore adhuc accumbente dicta, intelligat. Quis enim lector, Christum hic de proditore iam absente loqui, existimare potest, nisi Iudam, (de quo tamen nihil exstat) iam exiisse sibi fingat? Ipse sane Euangelista valde obscure scripsisset, si haec in praeterito essent sumenda, quum de exitu Iudae nihil adiecerit. 2) Discipuli etiam haec verba ita intellexerunt, quum quis proditor futurus sit, inter se disquirerent v. 23. 3) Ipsa haec verba, quemadmodum etiam particulae adiectae *πλην ἰδὲ* euidenter commonstrant, a Domino cum animi commotione, et in sanctissimo affectu sunt prolata. Omni vero destituerentur effectus, si Iudas non amplius adfuisset. Ceteri enim apostoli, proditorem vna in hac coena accubuisse, sciebant omnes, eumque grauissimas poenas subiturum esse, facile intelligebant, quum

Dominus id iam antea multis exposuisset. (Ioh. XIII, 21. sq.) Matth. XXVI, 21-25. Concipi ergo haud posset, cur Dominus id iterum proposuisset, et in primis grauíssimas proditoris capiti imminentes poenas *εμφάντως* admodum declarasset. 4) Contra ea haec optime intelligi possunt, sanctitatisque et sapientiae Christi maxime conueniunt, si haec poenarum denunciatio Iudae praesenti facta sit. Exhibita nempe s. coena, quo insigni amoris documento Iudas in primis commoueri, et a scelere auocari potuisset, Seruator proditori iterum sceleris poenarumque ob oculos ponebat magnitudinem, ne in eo adhortando quicquam inexpertum reliquisse videretur. 5) Et ita haec verba cum praecedentibus, cum quibus per particulas *πλὴν ἰδὲ* arcte connectuntur, optime cohaerent; et quidem hac ratione: ego quidem, (inquit seruator) summo amore ductus exhibui vobis s. coenam, in mei memoriam et ad vestram salutem, celebrandam: verum ecce! (quod incredibile dictu) in medio vestrum vna accumbit proditor meus, homo infelix, qui nullis adhortationibus, neque hoc summo amoris mei documento flectendus erga me praeceptorem suum tererrimum scelus molitur. Sua culpa ille ex hac re non solum nullos salutare percipit fructus, sed grauíssimae etiam eum manent poenae etc. etc. Ex quibus omnibus euidenter admodum patet, hoc loco praesens *εἶ* iure esse supplendum.

§. XIX.

β) Neque
ὁσερολογίαι
statuenda.

Quod etiam ipsi dissentientes quam plurimi optime perspicunt, iniustam illam et valde affectatam horum verborum reitantes explicationem. Concedunt, Seruatorem his verbis Iudae praesenti sceleris atrocitatem ob oculos posuisse, asserunt vero, hanc proditoris declarationem iam ante s. coenam esse factam, et eandem cum Matth. XXVI. 21. seq., a Luca modo scribendo distributioni s. c. postpositam. De qua verborum transpositione, s. *ὁσερολογίαι* quid iudicandum, ex sanis interpretandi principijs ostendendum erit vberius.

§. XX.

§. XX.

Quemadmodum in genere boni scriptoris est, quod intendit, distincte lectoribus ob oculos ponere, ita historici quoque officium requirit, ut facta perspicue satis, hinc iusto ordine proponat. Quod si vero historicus quidem, in contextanda historia, ordinem (per se convenientissimum) chronologicum sequutus, in factis nonnullis, vna serie gestis, recensendis, quaedam praegressa postea demum insequutis scribendo, sine vlla adiecta mentione, postponeret (*), s. committeret *ὕπερολογίαν*, is ab ordine suo valde recessisse dicendus est. Nunquam igitur bonus historicus, ordinem suum ita turbasse, ob aequitatem, qua scripta diiudicare debemus, est praesumendus. Hinc, nisi maxima nos urgeat necessitas, historicum talem *ὕπερολογίαν* commisisse, nunquam debemus statuere.

8) Ea ingen. non sine summa necess. statuenda.

(*) Huc ergo non pertinet, si historicus alia quaedam facta, commodo loco et adiecta expressa mentione, inserit.

§. XXI

Euangelistas facta, prout ea se inuicem exceperunt narrasse, ordineque chronologico vfos esse, dubio omni caret, quum non solum ipsa connexa factorum series, verum etiam particulae temporis, frequenter admodum, et quavis fere pagina sollicitè adiectae, id euidenter commonstrent. Hinc, si eos bonos historicos esse fatemur, consequens est, ut sine summa necessitate *ὕπερολογίαν* illis non imputare debeamus, adeoque, si vlla alia iusta interpretandi superfit ratio, ab accusatione ista abstinemus (§.20.).

9) Hinc et in Euang.

§. XX.

Hoc probasse ad scopum nostrum iam sufficere posset, verum in libris Euangelistarum, scribendo diuinitus actorum, explicandis, adhuc magis a temeraria eiusmodi *ὕπερολογίαις* accusatione nobis debemus cauere. Omnis enim lector ex eo, quo totam historiam contextam vidit nexu, iure colligit, res ita esse gestas, quemadmodum narratae se excipiunt, et aliter plane iudicare nequit, si eas inter se arcte etiam deprehendit connexas. Quod si ergo Euangelistae talem commisisissent *ὕπερολογίαν*, et res scribendo

10) In Eu. adhuc minus locum habet.

bendo, inuerso ordine collocatas, non solum plane non distinxissent, verum etiam inter se arte copulassent, lectores necessario in errores perducerentur. Quare quum *υπερολογια* ista vel ex errore incitiaeque profecta, vel ab iis scientibus volentibusque commissa sit, vtrumque vero sacris scriptoribus maxime indignum; id saltem consequitur, vt, vbi res inter se coniunctae ac copulae sunt, nec vlla ratione distinctae, ab *υπερολογιας* imputatione plane sit abhorrendum.

§. XXIII.

7) In Luc.
υπερολογιας
statui nequit.

In Luca sermo de proditore 1) distributioni s. coenae subiungitur v. 20. 21. 2) A praegressis nulla plane distinguitur ratione, adiecta aliqua nota, quae alium hic, et cum praecedente haud cohaerentem sermonem recenseri indigeret, vel innuere modo posset. 3) Cum praegressis euidenter per particulam *πλην* connectitur, ita, vt quisque non possit non colligere, haec a Domino vna specie esse proposita (§. 18.). (*) Hinc aequa interpretandi principia hic nullam admittunt *υπερολογιας*, sed seruato ea, quae v. 21. 22. exstant, exhibita iam s. coena, loquutus sit necesse est. (**) (§. 22.).

(*) Quod si ergo, quemadmodum dissentientes perhibent, Luc. XXII 21-22, vnum profus idemque esset cum Matth. XXVI, 21. sq., cur non in Matthaeo et Marco potius, vbi inter haec verba et s. c. distributionem talis non intercedit nexus, *υπερολογια* statuitur? Quam indigna enim sit auctoritati diuinae horum scriptorum, ea a nonnullis allata ratio, ordinem in Matthaeo ideo praeterendum esse, quia ipse s. coenae interfuisset, quisque facile perspicit.

(**) Omittimus igitur a nonnullis prolatas rationes, cur Lucas haec verba post s. coenam demum recensuisset, quippe quae meris fictionibus & coniecturis constant, et dignae non sunt, quae discutiantur.

§. XXIV.

7) Neque vlla
ratione existi-
tur.

Verum neque vlla, quae *υπερολογιας* hic requireret, ostendi potest necessitas, sed possunt, immo debent ea, quae in Matthaeo exstant, ab his, quae Lucas recenset distingui. 1) Si essent simillima, non tamen necessario pro plane iisdem debent haberi. Similes enim actiones sermonesque saepius reperi posse, et solere,

solere, quotidie occurrentibus exemplis ita edocemur, ut de eo nemo dubitare possit, nisi eorum, quod alii faciant, quidque ipse agat, sit valde ignarus. Quin ex ipsa s. historia indubium est, Christum saepius eadem dicendo proposuisse. 2) Eiusmodi saepius facta sermonum repetitio hic optime locum habet. Quod si enim amico cuidam periculossimos quosdam conatus dissuasi, grauisimum cum iis coniunctum malum saepius ob oculos ponere solemus, optime quoque contingere potuit, ut Dominus, sanctitate, sapientiaque sua commotus, Iudae iterum iterumque sceleris, quod ille pectore fouebat, magnitudinem, miseriamque in ipsum redundantem calamitatem proposuerit, praesertim quum s. coenae distributio optimam praebere occasionem (§. 18.). 3) Optime etiam fieri potuit, ut Domino proditoris declarationem repente, discipuli etiam saepius de hac re grauisima et plane inaudita colloquerentur. Quamuis enim Christus saepius de proditore suo verba fecerit, eum tamen in vltima coena omnibus innotuisse apostolis haud potest probari, sed falso supponitur (§. 14.*). 4) Inter haec et ea, quae in Matthaeo referuntur, magna intercedit dissimilitudo, quum tam ipsa verba Domini differant, et commode pro repetita proditoris admonitione haberi possint, conf. Luc. XXII, 21, 22. et Matth. XXVI, 21. sq. quam etiam ea, quae de discipulis traduntur Luc. XXII, 23. coll. Matth. XXVI, 23. sq. (*). Commode ergo et optimo iure haec ut facta spectari possunt diuersa, hinc (si idem de historia Iohannea comprobauerimus) nulla hic, *υσερολογιαν* statuendi, virgemur necessitate; adeoque et hac ratione euinci potest, nullam in Luca *υσερολογιαν* esse assumendam (§. 21.).

(*) *Ηρξάντο* enim apostoli *συζητησεν προς εαυτους* etc., qui antea singuli ex Domino *μητις εγω ειμι* etc. quaesuerant, Matth. XXVI, 22. Hinc ex voce *ηρξάντο*, primum hic de proditore sermonem referri, nulla plane ratione colligi potest.

§. XXV.

Iam quum id certo ex scriptis cognoscatur, quod ita ex il. 1) Hinc praef. lis euinci potest, ut non solum cum iustis hermeneuticis regulis Iud. ex Luc. certo efficitur. optime

optime conueniat, sed aequa etiam interpretandi principia contrarium plane non admittant, consequitur, vt ex assertis Lucae indubium sit Christum haec verba *πλην ἰδε ἡ χερσ* etc. Iuda praesente (§. 18.), et exhibita iam sacra coena (§. 23.) dixisse: adeoque etiam Iudam celebrationi sacrae coenae interfuisse (§. 17.).

§. XXVI.

c) Testim. Iohannis c. XIII.

Quum in Matthaei, Marci et Lucae testimoniis nihil plane, ex quo Iudam ante s. coenae institutionem exiisse vel vlla ratione euinci posset, deprehendatur (§. 16.), ipsi quoque dissentientes, id comprobaturi, rationes ex Iohanne vnice depromere soleant, restat vt, quid hic Euangelista de hac re tradat, paullo accuratius examinemus. Capite XIII, 30. Iohannes, Iudam post acceptam a Domino offulam statim exiisse, asserit, et ex hoc dissentientes, Iudam s. c. non interfuisse, sed iam antea exiisse, satis euinci posse existimant. Quod si autem ex hoc loco quicquam hae in re colligi debet, duo, vt quisque, vel nobis tacentibus, facile intelligit, sunt expendenda, *primo* nempe vtrum in hoc capite de vltima coena sermo sit, *deinde*, si hoc indubium, an discessio ista Iudae ante vel post sacrae coenae facta sit celebrationem.

§. XXVII.

u) Conced. ibi de vltima coena serm. esse.

Ad prius quoque atinet, non omnium vna eademque de eo est sententia. Esse enim vltimam coenam, quam Euangelista hic exponit, neque expresse asseritur, neque iis, quae ad id comprobandum adducuntur, argumentis certo plane potest euinci, ita vt oppositum nullum locum inueniat. Multi potius hanc coenam ad diem Mercurii referunt, (*) idque non sine rationibus. Verum praetermittamus multa, quae contra hoc prius momentum possent moneri, et, vt faciles simus, concedamus, in hoc capite de vltima coena esse sermonem, nulla tamen ratione ex eo, Iudam ante s. coenae institutionem exiisse, colligi posse comprobaturi.

(*) Conf. Sum. Reu. Praef. praeceptoris maxime colendi, histor. Eccles. Part. I, (§. 40.). Si autem hoc prius momentum haud dubie demonstrari,

monstrari nequeat, sed alia explicatio locum habere possit, cuius altero, nondum probarunt, in Luca *υπερολογιαν* statuendam esse; hoc enim saltem sine summa necessitate non fieri deberet (§. 24.).

§. XXVIII.

Omnia ergo eo redeunt, vtrum exitus Iudae v. 30. commemoratus, in serie factorum huius vltimae coenae ante, an post f. coenae celebrationem sit collocandus. Quum autem sententia nostra evidenti Lucae nitatur testimonio, et nos ex eo Iudam f. coenae interfuisse ita saltem comprobauerimus, vt sine summa necessitate ab eo recedendum non sit (§. 24.), consequitur, vt si dissentientes ex Iohanne contrarium velint demonstrare, illis euincendum sit, hunc exitum Iudae necessario f. coenae esse praeposendum (*). Quod si ergo ostendi poterit, asserta Iohannis non necessario exigere, vt f. coena post exitum Iudae sit celebrata, sed aliam iustam dari explicationem, qua discessio Iudae f. coenae postponitur, sententia nostra firmo stat tunc, et ex Iohanne, Iudam iam ante f. coenam exiisse, plane non potest euinci (**).

β) Exitus Iudae vtrum ante vel post f. coenam ponendus?

(*) Vel, si hoc factum dubium esse, modo probare velent, ostendere deberent explicationem, quae hunc exitum Iudae f. c. praemitit, paribus ac eam, quae in Luca *υπερολογιαν* statuit premi difficultatibus.

(**) Est enim iusta et aequissima hermeneutices regula, vt ex locis certae interpretationis, alia minus determinata explicentur determinenturque. Hinc inter plures in Iohanne ea praeferrenda erit explicatio, quam indubia Lucae asserta requirunt (§. 25.).

§. XXIX.

Quum Iohannes in hoc capite nullam plane f. coenae iniecerit mentionem, vtrum sacra coena discessioni isti Iudae praepositi possit, an necessario post illam sit collocanda, effici nequit, postponi nisi caetera, quae euangelista recenset, examinemus, quidque ex iis de hac re colligi possit diiudicemus. Singula ergo erunt consideranda. *Primo* in genere Euangelista de amore Domini, erga suos summo, et in hoc vltimo tempore valde insigni, loquitur v. 1. Deinde in specie quaedam de hac coena refert; et quidem 1.) pedilauium cum adiectis admonitionibus v. 2-20. Quod quum

γ) Potest f. coenam praepositi?

quum, (quemadmodum Euangelista expresse adiecit v. 2.) *δειπνε γενομενε* fit factum, ex eo effici nulla ratione potest, f. coenam nondum fuisse peractam, multo minus eam post Iudae exitum demum celebratam esse. Verba enim ista *δειπνε γενομενε* non solum possunt, verum etiam, si iustam atque consuetam eorundem retinere velimus significationem, reddi debent cum B. Luthero facta coena, (*) licet, quemadmodum ex v. 4. 11. 26. apparet, Christus cum discipulis adhuc accubuerit, idque, quod residuum erat de cibis, nondum sublatum fuerit de mensa. Commode ergo f. coena pedilauio potest praeponi (§. 15.), neque vlla, quae contrarium exigit, adest necessitas. 2) Traditur sermo quidam de proditore v. 22-29. et manifestatio illius Iohanni per signum aliquod facta. Et hanc exitus ille Iudae statim exceperit v. 30. Videndum igitur, num ex his Domini verbis, f. coenam post discessionem Iudae distributam esse, necessario fluat. Quod si a) haec, quae Iohannes de proditore refert, simillima essent iis, quae Matth. XXVI, 21-25. recensentur, non tamen necessario pro plane iisdem essent habenda (§. 24.) b) Ea variis modis a se inuicem differunt, quod cuius, haec inter se contententi, facile apparebit, et haec quae Ioh. XIII, 21. sq. exstant, et cum duplici *αμην* incipiunt, commode pro repetita proditoris haberi possunt declaratione. Optimam enim Iudam iterum admonendi pedilauium praebebat occasionem. Possunt ergo haec optimo iure a Matth. XXVI, 21. distingui; hinc ex his verbis nulla, f. coenam discessioni Iudae postponendi, euinci potest necessitas (**). Ex data Iudae buccella nihil amplius colligi potest, quam cibos residuos adhuc affuisse, minime vero Christum et apostolos adhuc cibos sumsisse. Hoc frustulum de agno paschali fuisse plane non asseritur; sed gratis assumitur (***) 3) A. v. 31. sq. Iohannes prolixos Domini exhibet sermones, ex quibus hac dere nihil omnino potest cognosci. Quae quum ita sint in hoc capite nihil reperitur, quod f. coenam post exitum Iudae celebratam esse, necessario determinaret, sed haec omnia, quae hic recensentur, optime permittunt, illam iam antea esse celebratam. Hinc, Iudam vltimam coenam ante

DE IVDA SACRAE COENAE CONVIVA. 21

ante f. coenae institutionem dereliquisse, ex historia Iohannea nulla plane ratione potest demonstrari (§. 28.).

(*) Sunt, qui hoc pedilavium pro consueta et coenas praecedente lotione pedum venditare volunt. Reddunt nempe verba, καὶ δευτερογενεμεν, et cum coena praepararetur etc. hac ratione f. coenam post exitum Iudae celebratam esse, certo probari posse persuasi. Verum 1) hoc assertum nititur, si non iniusta, saltem inconsueta horum verborum interpretatione, et praesertim cum v. 4. 12. viz potest conciliari. 2) Si haec interpretatio concederetur, nondum tamen necessario sequeretur f. c. post Iudae exitum demum esse peractam. Nam pedilavio et sermone de proditore tunc multa essent interponenda. 3) Si et haec admitteretur consequentia, probassent modo, posse in Iohanne f. coenam commode discessioni Iudae postponi, minime vero, hanc explanationem esse vnicè iustam et necessariam, aliamque plane non dari; quod tamen requireretur (§. 28.).

(**) Dissidentes ergo, qui postillimum ad hunc sermonem coll. Matth. XXVI. 21. sq. prouocant, probare deberent, in Iohanne necessario eundem recenseri sermonem. Quod nunquam tamen facere possunt, quum eiusmodi sermonum repetitio non solum per se fieri potuit, verum etiam sanctitati et sapientiae Domini admodum conuenire videtur (§. 24.).

(***) Et si etiam concederetur, non tamen sequeretur, Christum et apostolos coenando adhuc occupatos fuisse adeoque f. c. nondum distributam. Exod. XII. 10. (§. 15.).

§. XXX.

Verum interpretatio ista, qua in Iohanne f. c. pedilavio praeponeitur, non solum locum habere potest (§. 29.), verum etiam, si ea, quae Lucas de vltima coena tradit, cum his contendamus, maxima gaudet probabilitate. In Luca enim inuenimus liem aliquam, inter discipulos de dignitate et praerogatiuis exortam, a Domino vero, superbiam eorum castigando, magnosque, quos illi sibi sumebant spiritus reprimendo, diremtam. Iam quum pedilavium, a Domino susceptum, eodem spectet, maxime sane probabile est, dissensionem istam apostolorum occasionem dedisse extraordinarium hunc actum instituendi. Sic etiam haec, quae Iohannes refert, cum iis in Luca optime cohaerent, cum quibus etiam conueniunt Conf. Luc. XXII, 25, 26, 27. et Ioh.

Immo hoc admodum probabile est.

Ioh. XIII, 13. 14. 15. 16. Contra ea nulla fere probabilitate gaudet, discipulos eodem vitio, a Domino notabili et solemnitate paulo ante reprehendo, se e vestigio iterum abripi passos esse; quod tamen, si pedilavium liti isti praeponatur, erit statuendum. Quod si vero pedilavium ad litem istam, peracta iam f. coena, agitatam respiciat, consequitur, ut, (nisi contra omnem aequitatem Lucam totam hanc historiam in verso ordine narrasse assumere velimus (§. 21.), illud post f. coenam factum, adeoque et sermo de proditore et exitu Iudae f. coenae sit proponendus (*). Praeterea etiam institutio f. coenae in Iohanne commode admodum v. r. inseri potest, ubi Euangelista tenerimum Domini erga discipulos, et in hoc extremo vitae eius articulo valde insignem, praedicat, in vltima hac coena, institutione f. coenae praecipue manifestatum. Si etiam connexionem v. r. cum 2. consideremus interuallum aliquod ibi animaduertimus.

(*) Accedit et hoc, declarationem proditoris in Matthaeo factam esse inter coenandum, f. quum Christus et discipuli cibos sumerent Matth. XXVI, 21. 23. in Iohanne vero *δειπνε γενόμενος* f. sumtis cibis. Hinc, nisi a consuetudine horum verborum recedere velimus significatione (§. 29.), ea quae Iohannes c. XIII, 21-26. refert, optimo iure post Matth. XXVI, 21-25. sunt collocanda.

§. XXXI.

γ) Hinc Iud.
f. c. interf.
prob. potest.

Quae quum ita sint tantum abest, ut Iudam ante f. coenam abiisse, ex Iohannis certo euinci possit testimoniis (§. 29.), ut potius, illum celebrationi f. c. interfuisse, ex iis non sine magna colligatur probabilitate (§. 30.). Hinc ex nemine Euangelistarum, Iudam vltimam coenam ante f. c. distributionem dereliquisse vel vlla ratione probari potest (§. 16.).

(*) Hinc patet, quam mirifice ab omni interpretandi recedant aequitate, qui ob hunc locum Iohannis euidenter factorum seriem in Luca interrumpere volunt (§. 28.**). Et hoc eo magis, si cogitemus Ioh. XIII. de vltima coena sermonem esse saltem ita indubium non esse, quam Luc. XXII.

Iud. f. c. certo
interfuit.

§. XXXII.
Nos ergo ex his, huc vsque secundum aequa interpretandi

tandi principia examinatis, Evangelistarum testimoniis ita rationes subducimus: Omnes Evangelistae Iudam in vltima coena, in qua s. coena instituebatur, vna cum reliquis apostolis acceperunt, huiusmodi affirmant (§. 15.), eum ante s. coenae distributionem discessisse, non solum nemo eorum vel vlla ratione asserit, (§. 31.) sed contrarium etiam, Iudam nempe s. coenae interfuisse ex Matthaei, Marci et Iohannis (*) testimoniis probabiliter factis colligitur (§. 16. 31.), ex Lucae vero assertis ita patet, vt, debita adhibita interpretandi aequitate, contrarium plane locum non habeat (§. 25.). Hinc ex Evangelistarum scriptis indubium est, Iudam s. coenae interfuisse (§. 5.), hinc ea quoque usum esse (§. 14.).

(*) Si Ioh. XIII. ad diem Mercurii refertur (§. 27.), ex eo de hac re nihil colligi potest.

§. XXXIII.

Omnia vero, quibus dissentientes Iudam s. coena caruisse probare volunt, quum eo redire soleant, vt Iudam ante s. coenam iam abiisse dicant (§. 14.), hoc vero ex Evangelistarum scriptis nulla ratione euinci possit (§. 16. 31.), consequitur, vt sententia eorum omnibus destituatur rationibus, iustoque plane careat fundamento (§. 3.).

§. XXXIV.

Ex his, quid de facti huius veritate statuendum sit, accuratè poterit diiudicari. Quum enim ex Evangelistarum testimoniis Iudam s. coena usum esse, secundum iusta aequaque interpretandi principia, tam ex plane ommissa oppositi mentione (§. 10.), quam ex ipsis Evangelistarum, qui s. c. referunt, assertis (§. 12.), cum magna colligatur probabilitate; ex indubia vero illius in s. coenae celebratione praesentia certo efficiatur (§. 32.), ea est huius facti ex his scriptis euidencia, quae semper iure assensum nostrum exigit (§. 5.), hinc ipsum certum erit dicendum (§. 4.).

§. XXXV.

Hanc euidentem huius facti historicam veritatem dissentientes nunquam plane denegare, multo minus tam vehementer

ter

ter possent impugnare, nisi praeiudicatis quibusdam impellerentur opinionibus. Persuasum enim sibi iam habere solent, s. coenam fidem regenitorum tantum obfignare, et confirmare, et irregenitis, ea utentibus, non solum nulla ratione proficuum esse posse, sed semper esse exitialem. Quamvis vero hic nostrum non sit, haec omnia examinare et extricare, (quum historicam huius facti veritatem, non totam de irregenitorum admissione ad s. coenam exponere volumus doctrinam,) breuissime tamen ostendemus, dissentientes hac in re non recte procedere. 1) Enim consultius mihi agere videntur, qui ex sacris literis in sanctissimum ipsius Domini inquirunt exemplum, et ex eo, quid hac in re valde extraordinaria licitum sit colligunt, quam qui hoc sibi fingunt, et exinde contra euidentem scriptorum s. testimonium actiones Domini temerarie determinare volunt. 2) Peritionem, ut vocant, committunt principii. De eo enim, quod illi supponunt, quaeritur, si, num Iudas a Domino ad s. coenam admissus sit? inuestigatur. Hinc illud (quemadmodum in prooemio iam exposuimus,) ut certum non possunt praesupponere (*). Ex ipso enim hoc facto ex s. litteris cognitum contrarium efficitur. 3) Illi etiam id, quod assumunt, probare nequeunt, sed s. coenam non solum fidem confirmare, sed excitare etiam posse, ex aliis indubiis rationibus satis euinci potest; quemadmodum hoc solide comprobarunt s. R. PFAFFIVS in *Inst. Theol. Art. de s. coena: eiusd. de orig. iur. eccl. pag. 236. sq. 247. eiusd. diss. de vitiiis eorum, qui sacris operantur etc. sect. II. nec non Clar. RYESIUS in tract. de admissione irregenit. ad coenam Domini in primis P. II. c. III.*

(*) Ex his praeiudiciis autem prosuunt, hinc facile diiudicari possunt variae obiectiones c. g. 1) Christum ab sanctitatem suam Iudam irregenitum non potuisse admittere, 2) Christum etiam, Iudam irregenitum esse, certo perspexisse, 3) eum etiam Iudam iam publice pro proditore declarasse (quod tamen ne verum quidem est §. 14.), 4) bonitatem Domini id non permisisse, quia frutione s. coenae iudicium Iudae modo factum esset magis terribile, (quod tamen etiam iusto plus probat, tunc enim Christus Iudam etiam non adhortari debuisse,)

DE IVDA SACRAE COENAE CONVIVA. 25

buisse,) et aliae huius generis, quae omnes id praesupponunt, quod adhuc in quaestione versatur.

§. XXXVI.

Quum ergo Iudam s. coena usum esse ex testimoniis Evangelistarum ita evidenter pateat, ut nulla iusta de eo dubitandi superfit ratio (§. 34.), restat, ut theologos nostros, non omnes irrogenitos a s. coena excludendos esse, probaturos iure quoque ad hoc exemplum Domini prouocare posse (*), licet breuissimis, commonstremus.

Quid ex hoc facto sequatur.

(*) Minime enim asserimus, ex hoc solo facto totam hanc doctrinam effici ac determinari debere. Adiunt et aliae, ex quibus haec cognoscitur rationes conf. §. 35. script. alleg.

§. XXXVII.

In factis verbisque diuinis, hinc et Christi in scriptura traditis, a veritate hermeneutica et historica ad veritatem dogmaticam concludere licet: Iam Iudam ad s. coenam admissum esse nititur veritate hermeneutica et historica (§. 34.), adeoque hoc factum iustum atque legitimum erit dicendum.

Hoc factum est legit.

§. XXXVIII.

Iudas ab aliis vitiis haud immunis Ioh. XII, 6., hoc vitio mo tempore non solum omnium nequissimum prodicionis scelus pectore agitabat, verum etiam de eo perficiendo iam pactionem cum Iudaeis fecerat. Matth. XXVI, 14. Luc. XXII, 3-6. hinc illum irrogenitum fuisse est plane indubium (*). Dominus ergo irrogenitum ad s. coenam admitendo legitime egit (§. 27.) (**).

Hinc Christus irreg. ad f. c. legit. admisit.

(*) Inepta ergo est illa a nonnullis prolata exceptio, Iudam non fuisse consummatum peccatorem, scelusque quod conceperat, nondum perpetrasse. Vel enim 1) id ita intelligendum est; Iudam hoc tempore nondum irrogenitum fuisse; et hoc plane absurdum esset; vel tantummodo indicare debet: Iudam nondum externe sceleratum et manifestum peccatorem fuisse; et tunc mutatur status controuersiae. Nos enim ex hoc facto modo comprobare volumus, non omnes irrogenitos a s. coena esse arcendos. Quod ad externe sceleratos et famulos peccatores attinet, Iudex aliis diiudicandum est principiis.

D

(**) Hoc

(*) Hoc factum si ipsam s. coenam consideres, eam nempe tam medium fidei confirmatiuum quam excitatiuum esse, utique illustratur.

§. XXXIX.

Christus
exempl. nobis
paciuit.

Quum Christus eam, quam cum discipulis celebrabat s. coenam, saepius peragi iusserit; expresse adiuciendo *reslo troiesse* etc. Luc. XXII. 19. 1. Cor. XI. 24. 25. ; praeiuit nobis in prima institutione exemplum in hac re valde extraordinaria et grauissima limitandum. Si ergo Dominus in prima hac s. coenae celebratione ex suprema sua in res omnes potestate quaedam permisisset, a quibus nobis, eam rite celebraturis, maxime et necessario esset cauendum, summa illius bonitas, maximusque erga homines amor requisissent, ut hoc indicasset, et quomodo s. coena ab aliis peragenda esset determinasset. Quod quum non factum (*), sed simpliciter exstat *reslo troiesse* etc. iure concludimus ea, quae Dominus in prima hac institutione peregit, in celebratione s. coenae non esse illicita.

(*) Non enim adiecit, vos vero s. coenam celebraturi omnes excludite irregentos. Neque id vllibi in s. literis nobis iniungitur; 1. Cor. XI. 27. sq. enim, vbi conuinae s. c. ad s. coenam rite perandam admonentur, non dicitur omnes irregentos esse excludendos, verum contrarium ex eo potius colligi debet conf. Cl. RVES. tract. §. 35. cir. P. II. c. II. Art. V.

(**) Corruit ergo exceptio nonnullorum, qua perhibent admissionem Iudae ad facta Christi *ad hoc quod loquitur* pertinere, et ex eo nihil colligi posse. Nam 1) hoc asseritur, sed non probatur 2) iustae sunt rationes, quae contrarium euincunt in §. expositae.

§. XL.

Non O. irreg.
a s. c. sunt ex-
cludendi.

Hinc ex hoc facto iure concludimus, non omnes irregentos a s. c. necessario debere arceri, neque quamcunque irregentorum admissionem illegitimam esse dicendam (§. 38. 39.). Officium ergo ministri ecclesiae non exigit, ut (quod in hominis viribus etiam ne positum quidem est) omnes irregentos a s. coena excludat.

Neque O. irreg.
geniti cogniti.

§. XLI.

Christus Iudam irregentum immo impium esse certissime perspi-

perspiciebat, idque adhortationibus satis declarabat, neque eum tamen a s. coena exclusit (§. 37.) hinc neque a ministris ecclesiae, quibus sacrorum tradita est cura, omnes, irrogeniti cogniti, sunt reiiciendi (§. 39.) (*). Iure potius hic a maiori concluditur ad minus: Si ipse dominus, quem irrogenitum esse certissime cognoscebat (**), a s. coena non exclusit, multo minus ministrorum ecclesiae erit, omnes, quos irrogenitos esse suspicantur, vel etiam satis perspicui, a s. coena arcere, quum saepisse hac in re errare possint.

(*) Non dicimus nulli, qui irrogeniti esse cognoscuntur, sunt excludendi. Quinam enim per leges ecclesiasticas iure a s. coena arceri debeant, aliunde effici atque diiudicari debet.

(**) Excipiunt hic nonnulli, cognitionem istam proditoris in Domino non respectum ministerialem habuisse etc. verum forte ipsi, quid dicant, nesciant. 1) Enim quomodo quaeso hoc assertum probabunt? 2) Nonne Christus qua *Deus Deorum* servator et mediator s. coenam instituit? qua ratione ergo talis locum habere potest distinctio? sufficit, Christum Iudam irrogenitum esse, certo cognovisse.

§. XLII.

Grauissimum sibi contrahunt reatum, qui s. coena indigne s. c. conviuntur Conf. 1. Cor. XI, 26. 27. sq. Ipse quoque Dominus bene fuit ad Iudam, quem per plures annos iam instruxerat, ante s. coenae^{mon.} distributionem vehementer adhortabatur, grauissimas ei declarabat poenas diuinas, omnique ratione eum a scelere deterrere tentabat, (Ioh. XIII, 21. sq. Matth. XXVI, 21-25.) Paulus etiam 1. Cor. XI, 26. sq. conuiuas s. coenae sollicitate admonerat. Hinc in eo quoque ministri ecclesiae iure optimi huius praeceptoris premere debent vestigia. In docendo, admonendo, adhortationibusque et precibus conuiuas s. coenae commouendo et praeparando omnem curam et diligentiam debent adhibere (*). Et in eo veri ecclesiae doctoris officium consistit, non in anxia omnium irrogenitorum exclusione (§. 41. 39.).

(*) Hinc suadendo et admonendo possunt interdum nonnullos a s. coena arcere, vt eos melius praeparare queant. Conf. S. P. Praesid. theol. Moral. §. 204. Patet etiam, confessione-eo priuatum non solum ritum esse haud illegitimum, sed, si recte eo utamur, valde vtilissimum.

§. XLIII.

S. c. ob irreg.
commun. non
est deferenda.

Ea, quam Dominus discipulis distribuebat, erat vera sacra coena, ut medium gratiae apostolis exhibita. Iam inter conuiuas erat irrogenitus (§. 38.), hinc est manetque s. coena verum sacramentum, et digni eius conuiuiae exoptatos ex ea percipere possunt fructus, licet irrogeniti quidam ea vna vtantur. Non ergo s. coena est deferenda ideo, quia et irrogeniti accedunt, et maximum errant errorem, qui eam, admissis irrogenitis, in scenam ludicram abire perhibent (*).

(*) Ipsi enim seruatori (quod et cogitare nefas esset) graue imputandum foret crimen.

§. XLIV.

Hinc fact. hoc
in signi sola-
tiae cedit.

Hinc tam ecclesiae ministri, officio suo rite functuri (§. 41. 42.), quam etiam alii serupulis afflicti (§. 43.), optimum ex hoc sanctissimo seruatoris exemplo haurire possunt solatium. Et hoc est, nobis summus euincendum. Possent quidem haec omnia vberius exponi confirmarique, si limites dissertationis id permitterent. Pedem ergo hic figimus tuam, o Domine, qui docendo agendoque te optimum semper praestitisti praeceptorem, deuota ac grata mente admirantes sapientiam, et in hoc, quod nobis praeciuisi, exemplo valde insignem. O vtinam omnes, qui tuum profitentur nomen, et in primis quibus sacrorum commissa est cura, tuas rite obseruarent doctrinas, tuaque studiose premerent vestigia.

Corrigenda.

§. 7. not. margin. lege I.) Argum. generale. §. 8. not. margin. lege 1) Prob. conseq. §. 20. lin. 4. leg. contextenda. §. 23, lin. 7. lege serie pro specie.

1b 2639

(X2258286)

ULB Halle

3

004 733 86X

DISSERTATIO THEOLOGICA
DE
IVDA SACRAE COENAE
CONVIVA

QVAM
PRAESIDE
VIRO SVMME REVERENDO EXCELLENTISSIMO
ATQVE DOCTISSIMO
SIGISM. IACOBO BAVMGARTEN

S. S. THEOL. DOCT. ET. PROFESS. PVBL. ORDIN. NEC NON SEMINARII
THEOLOG. DIRECTORE

PATRONO AC PRAECEPTORE AETERNVM
DEVENERANDO

D. SEPT. A. C. MDCCXXXIV. *d.*

H. L. Q. C.

PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI SVBIECIT

HORA LOCOQVE CONSVETO

A VCTOR

IOANNES HENRICVS GERLING

IVENA-POMER. S. S. THEOL. CVLT.

HALAE MAGDEBVRGICAE
TYPIS IOANNIS CHRISTIANI HILLIGERI, ACAD. TYPOGR.

